

Wojciech Góralski

"Synody prowincjonalne
arcybiskupów gnieźnieńskich.
Wybór tekstów ze zbioru Jana
Wężyka z r. 1761", Igancy Subera,
Warszawa 1981 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 26/3-4, 217-220

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Ignacy Subera, Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich. Wybór tekstów ze zbioru Jana Weżyka z r. 1761. Warszawa 1981. Akademia Teologii Katolickiej s. 339.

Doniosłym źródłem istnienia partykularnego kościelnego prawa polskiego pozostawały — od zarania XIII w. aż do rozbiorów — synody prowincjonalne. Ujęte w formę statutów synodalnych finalne postanowienia tego rodzaju zgromadzeń zyskały sobie wysoką rangę w kształtowaniu nie tylko stosunków prawnych w Kościele Polskim, lecz także — w znacznej mierze — postaw religijno-moralnych. Znaczenie statutów jako źródła historycznego wykracza w tym ujęciu poza ramy spraw wewnątrzkościelnych, rzucając również światło na dziedzinę rozwoju rodzimej kultury, stosunki gospodarcze kraju, mentalność i obyczaje wiernych. Nic też dziwnego, iż od dawna synody prowincjonalne, podobnie zresztą jak diecezjalne, stanowią szczególnie interesujący obszar badawczy — nie zawsze doceniany — zarówno dla historyków prawa polskiego w ogóle, a kościelnego w szczególności, jak również dla historyków Kościoła, badaczy dziejów kultury czy etnografów.

Szczególna rola przypadła w udziale synodom prowincjonalnym arcybiskupów gnieźnieńskich, gdy chodzi o kształtowanie prawa partykularnego w Polsce, zwłaszcza kiedy od XV w. zyskały one charakter ogólnopolski (tzw. synody prymacjalne), obejmując swoim zasięgiem — poza prowincją gnieźnieńską — także metropolię lwowską, a także diecezje polskie wyjęte z ram organizacji metropolitalnej. To właśnie tym wartkim nurtem torowało sobie dostęp do ustawodawstwa lokalnego prawo powszechne, tak obficie i dynamicznie inspirujące życie kościelne na wielu jego odcinkach. Z kolei normy pochodzące od synodów prowincjonalnych decydowały o kształcie prawa diecezjalnego w poszczególnych ośrodkach metropolii.

Z niemalym przeto uznaniem należy przyjąć inicjatywę kolejnego — poprawionego i rozbudowanego — wydania pracy zasłużonego historyka prawa kościelnego, ks. prof. Ignacego Subery na temat synodów prowincjonalnych arcybiskupów gnieźnieńskich (wyd. I — *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*. Warszawa 1971. Akademia Teologii Katolickiej s. 185), tym bardziej, że pierwsze wydanie zostało już dawno wyczerpane.

Autor, jak sam zaznacza we wstępie, pragnie przybliżyć czytelnikowi zasłużoną instytucję synodów prowincjonalnych, dziedzinę ciągle niedostatecznie znaną i mało dostępną, m. in. z uwagi na utrudnione korzystanie ze źródeł. Właśnie źródła stanowią w pracy cenną część

otwierając szeroko wrota do niezwykle bogatej rzeczywistości, jaką pozostają teksty uchwał synodalnych.

Całość dzieła składa się z dwóch części. Pierwsza z nich została zawarta w dwóch rozdziałach. W rozdziale I (s. 17—35) omawia się organizację polskich synodów prowincjonalnych, gdzie Autor nawiązuje do podstawowej pozycji bibliograficznej w tym zakresie, jaką pozostaje praca M. Morawskiego (*Synod prowincjonalny prowincji gnieźnieńskiej w dawnej Polsce*, Włocławek 1935). Tak więc przedstawia się tutaj kolejno: pojęcie i genezę wymienionych zgromadzeń synodalnych, czas i miejsce ich odbywania, zwoływanie uczestników, otwarcie i przebieg synodu, przedmiot obrad, uchwały synodalne oraz zjazdy biskupów. Czytelnik uzyskuje zwięzły i jasny obraz najważniejszych struktur organizacyjnych synodu prowincjonalnego.

Rozdział II (s. 36—143) został poświęcony przeglądowi ważniejszych synodów prowincjonalnych począwszy od pierwszych znanych tego rodzaju zgromadzeń w XIII w. aż do synodu plenarnego częstochowskiego Polski Odrodzonej, odbytego w 1936 r. Spośród synodów średniowiecznych Autor uwzględnił w zasadzie tylko te, których odbycie zostało wyraźnie udokumentowane w przekazach źródłowych i z których zachowały się ważniejsze uchwały.

Na pierwszym miejscu referuje się synody Henryka Kietlicza rozpoczynające długi ciąg synodów prowincjonalnych. Z kolei omawia się synod Wincentego z Niałka z 1226 r., a następnie synody arcybiskupów: Pełki, Janusza, Jakuba Świnki, Janisława, Jarosława Bogorii-Skotnickiego, Jana Suchegowilka, Mikołaja Kurowskiego, Mikołaja Trąby, Wojciecha Jastrzębca, Wincentego Kota, Zbigniewa Oleśnickiego, Jana Łaskiego, Macieja Drzewickiego, Jana Łatałskiego, Piotra Gamrata, Mikołaja Dierzgowskiego, Jana Przerębskiego, Jakuba Uchańskiego, Stanisława Karnkowskiego, Bernarda Maciejowskiego, Wawrzyńca Gembickiego, Jana Wężyka, Macieja Łubieńskiego. Zupełnie słusznie ks. prof. Subera omówił ponadto zbiór Krzysztofa Żórawskiego oraz synod plenarny z 1936 r.

W ten sposób czytelnik znajduje odpowiedź na istotne pytania dotyczące problematyki najważniejszych synodów prowincjonalnych arcybiskupów gnieźnieńskich na przestrzeni stuleci, co pozwala na wystarczające zorientowanie się, jakie sprawy nurtowały Kościół w Polsce w różnych okresach jego działalności. Autor bowiem w sposób bardzo przejrzysty omawia — w ramach poszczególnych synodów — szczególne zagadnienia, ujmując je w punkty, zachowując przy tym chronologię zawartą w samych statutach synodalnych. Tego rodzaju przejrzystość znacznie ułatwia korzystanie z lektury dzieła. Sprzyja temu także dobry język i styl komentarza. Na podkreślenie zasługuje poza tym to, iż Autor nie ogranicza się jedynie do referowania poszczególnych uchwał prezentowanych synodów, lecz wyraża niejednokrotnie cenne uwagi krytyczne. Zwraca szczególną uwagę na zbiory partykularnego prawa polskiego, począwszy od tzw. synodyku Jarosława Bo-

gorii — Skotnickiego (1357 r.) aż do kolekcji z 1936 r. Te właśnie kolekcje stanowiące rezultat podejmowanych kodyfikacji wywarły — z natury rzeczy — szczególne piętno na ówczesnych stosunkach prawnych w Kościele w Polsce. Bardzo pożyteczne jest przytaczanie przez Autora na końcu każdego podrozdziału traktującego o danym synodzie odnośnych źródeł tzn. edycji samego tekstu statutów. Usprawiedliwia to z pominięcia odsyłaczy i przypisów, tym bardziej, że praca jest przeznaczona w pierwszym rzędzie jako pomoc dla studentów prawa kanonicznego.

Część II została poświęcona edycji tekstów statutów synodalnych zawartych w zbiorze Jana Wężyka, przyjętym na synodzie prowincjonalnym w Piotrkowie w 1628 r. i zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską. Za podstawę opublikowania tego cennego tekstu posłużyło drugie wydanie Wężyka z 1761 r. (*Constitutiones synodorum Metropolitanae Ecclesiae Gnesnensis provincialium auctoritate synodi provincialis Gembicianae per deputatos recognitae, jussu vero et opera Illustrissimi et Reverendissimi Domini D. Joannis Wężyk, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopi Gnesnensis L.N.R.P.P. editae. Cracoviae in Typographia Collegii Maioris Univer. Cracovien. reimpressae Anno Domini 1761*), a to z uwagi na zawarte w nim teksty synodów prowincjonalnych Jana Wężyka z 1634 r. i Macieja Łubieńskiego z 1643 r. Autor pominął teksty nieistotne (np. przemówienia inauguracyjne obrady synodalne, dekrety aprobacyjne Stolicy Apostolskiej, podawane w statutach in extenso bulle papieskie itp.) oraz fragmenty niektórych dawnych konstytucji, ograniczając się do samych statutów uchwalonych i przyjętych przez synody metropolitalne. Ów fragment źródłowy — trudno określać go mianem zwykłego dodatku — niepomiernie ubogaca dzieło ks. prof. Subery w stosunku do wydania poprzedniego. Tym bardziej, iż egzemplarze starodruku Wężyka zarówno z 1630, jak i z 1761 r. nie należą do licznych.

Wypada odnotować fragmenty statutów pominięte w edycji. I tak w tekście synodu Wawrzyńca Gembickiego z 1621 r. opuszczono — zapewne jako mniej ważne — następujące artykuły w rozdziale III: *De libris agendorum* (s. E v), *De statutis provincialibus* (s. E v—E₂), *De Sacrificio Missae in privatis domibus non celebrando* (s. E₂—E_{2v}), *De festo S. Adalberti* (s. E_{2v}), *De festo Divi Casimiri* (s. (E_{2v}—E₃), *De canonizatione Beati Kostka et Beati Cantii* (s. E₃), *De Academia Cracoviensi* (s. E₃—E_{3v}), *De indulgentiis* (s. E₄). W tekście synodu Jana Wężyka z 1628 r. pominięto artykuł *De conservatoribus*, gdyż po krótkiej dyspozycji przytacza się tam bullę Grzegorza II *Sanctissimus in Christo* (s. L v—L₄). Poza tym zrezygnowano z artykułów: *De officio patronum* (s. N—N v), *De festo Sancti Joseph* (s. N v), *De confraternitate S. Angeli Custodis* (s. N v), *De canonizationibus Sanctorum* (s. N₂—N₂ v). W tekście synodu Macieja Łubieńskiego z 1643 r. nie zamieszczono następujących artykułów: *De unione Ruthenorum promovenda* (s. Dv), *Librorum approbatio et bibliothecarum revisio* (s. E₂ v), *Ne clerici sa-*

eculares regularibus Missam in suis ecclesiis cantantibus ministrare audeant (s. E₃), *De absentibus a synodo* (s. E₃—E_{3v}). Autor wszakże, jak już zaznaczono, zastrzegł się we wstępie, iż świadomie pomija w edycji niektóre teksty.

Korektor nie dopatrzył pisowni w tekście Wężyka „Warsoviensi” (s. 265) podając ten wyraz jako „Warszoviensi” (s. 220). Ponadto rozwijając dwukrotnie skrót „Cracovien”. (s. 265 w wyd. Wężyka) na Cracoviensis (s. 220) uczyniono to mylnie, kontekst zdania bowiem nakazywał rozwinąć ten skrót na „Cracoviense”.

Praca ks. prof. Subery wydana w nakładzie 1000 egzemplarzy spełni z pewnością zamierzony cel. Dając syntetyczny obraz działalności ustawodawczej arcybiskupów gnieźnieńskich na synodach prowincjonalnych stanie się niewątpliwie cenną pomocą nie tylko dla studiujących ex professo prawo kanoniczne, lecz także dla szerszego kręgu zainteresowanych historią prawa polskiego w ogóle, historią Kościoła, czy innymi dziedzinami pokrewnymi. Wypada więc wyrazić uznanie Autorowi za podjęty trud, Wydawcy zaś za staranną szatę graficzną (m. in. twar-da oprawa), kryjącą w sobie tak doniosłą zawartość.

Ks. Wojciech Góralski

Borderline, nevrosi e psicopatie in riferimento al consenso matrimoniale nel diritto canonico (Studia et Documenta Iuris Canonici, vol. XII; Annali di Dottrina e Giurisprudenza Canonica, vol. VI), Officium Libri Catholici, Roma 1981, ss. VI—141.

Szósty z kolei tom *Roczników Doktryny i Orzecznictwa Kanonicznego* (pierwszy był *L'amore coniugale*, Città del Vaticano 1971; drugi *Il dolo nel consenso matrimoniale*, Città del Vaticano 1972; trzeci *Lex Ecclesiae fundamentalis*, Roma 1974; czwarty *Perturbazioni psichiche e consenso matrimoniale nel diritto canonico*, Roma 1976; piąty *Il motu proprio „Causas matrimoniales”*, Roma 1979) wzbudzi na pewno szerokie zainteresowanie. Rozwój psychiatrii i psychopatologii, bowiem, pozwalając lepiej poznać skomplikowane wady aktu woli, ma niezmiernie znaczenie dla orzecznictwa sądów kościelnych w sprawach małżeńskich, choć, jak słusznie zauważa A. De Felice (Audytor Rotalny) „nie wystarczają perycje psychiatryczne i psychologiczne, choćby zawierały najlepsze określenia diagnostyczne, by były determinującymi w orzeczeniu ważności lub nieważności małżeństwa w przypadkach konkretnych, rozpatrywanych w sądzie. Rezultaty biegłych ze swej strony muszą zawsze być rozważane w aspekcie kategorii prawnych, by wydożyć z nich należną ocenę odnośnie elementów mających znaczenie w prawie kanonicznym. Stąd nie zawsze osąd kanonisty może zgadzać się z osądem psychiatry lub psychologa. Orzecznictwo zatem, mając na uwadze postęp wiedzy o psychopatologii, sprecyzowało bardziej do-